

SAHİBİ

Ist. Yük. İslâm Enstitüsü Mezunları
Cemiyeti Başkanı
Mustafa PEKTUT

★

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Cahid BALTACI

★

IDARE MÜDÜRÜ
Mustafa YAMAN

★

Reklâm İşleri
MUSTAFA EFİLOĞLU

★

TEMSİLCİLERİMİZ

Ankara: Rıza ÖZSU
Konya: Ali MARAŞLIGİL
Kayseri: İsmail ELİUZ
İzmir: Ali ARSLAN
Erzurum: N. Tayyar TAŞ

★

Hattat - Ressam
Turan SEVGİLİ

★

İDAREHANE

Nuruosmaniye Cad. No: 8/6
Telf.: 22 46 02. Cağaloğlu — İST.
Haberleşme ve Havale
P.K. 1315 SİRKECİ — İSTANBUL

★

ABONE VE İLAN

Yıllık 12 sayı 40 TL.
Alti aylık 6 sayı 20 TL.
Yabancı memleketlere posta ve kırı-
tasiye ücreti eklenir.
Her türlü reklâm ve ilanlar özel ta-
rifeye tabidir.

★

Yıl: 3 — Sayı: 33
Tarih: 6/7/1973

Dizgi — Baskı
İrfan Matbaası — İST.

Ahlâk

Ahlâkın Önemi ve İslâm Dinine Göre Temelleri

Prof. Muhammed
TANCI

İSLÂM dini kendisini insanlara «Hak» (1) din olarak sunar. Hak kelimesinin Kur'anda kullanıldığı yerleri incelediğimiz vakit, aşağıda gösterilen şu esas mânâlara işaret ettiği görülür.

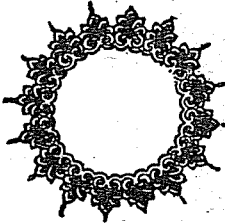
Hak:

1 — Zail olmıyan, değişmiyen şey (2), 2 — Şüphe arız olmayan kesin şey (3), 3 — İnançta, işte ve sözde gerçeğe uyan doğru şey (4), 4 — İnsanlar arasında ikâme edilen gerçek umumî adalet (5).

Kuran-ı Kerim «Hak» kelimesine bulunduğu yere göre çalışan ve bu mânâdan teferru eden fakat onlardan uzaklaşmayan mânâlar ekler. Bu mânâları ve bunlardan belli bir istikamete göre teferrü edenler iki noktaya ehemmiyet verir: Nazarî ve amelî. Buradan «Hak din» olan islâmiyetin iki şeyi gerçekleştirmeyi hedef tuttuğu anlaşılır: İnsanın düşüncesini «doğru yoldan» ayrılmıyacak temellere göre düzenleyip ona yön vermek; aynı temellere göre insanın yaşayışını düzenleyip onu dilediği cihete doğru yöneltmek.

Burada islâmiyetin müminlere sunduğu düşünme metodundan bahsedecek değiliz. Onun yeri nazari islâm felsefesidir. Buradaki sözümüz, islâmiyetin insanların yaşayışına ve ahlâk yapısının üzerinde kurduğu temellere verdiği büyük ehemmiyeti belirtmeye mahsus olacaktır. İslâmiyetin fert ve cemiyet olarak insanların yaşayışlarına ve işlerine verdiği önemin maksadı, onları islâmî gayenin sınırlandırdığı belli yönlerde doğru sevk etmek ve bu gidişi düzenlemek, o müslümanlara iyilik getirecek bir yolda yürümelerini sağlayacak esasları koymaktır.

Bundan ötürü islâmda şeriat koymağa şiddetle ihtiyaç hissedilmiştir. «Hak» sözünün amelî mânâsı olan islâm şeriatı, insanın Rabbi ile olan münasebeti ve insanın insanlarla olan

münasebetine ehemmiyet verir. İslâmiyetin bu münasebetleri ifa etmek hususunda gösterdiği üstün hassasiyet son derece dikkatli bir adalete dayanmaktadır.

İslâm dininde ahlâkın değeri ve mertebesine işaret eden peygamber üslup ve siga bakımından islâmiyeti, ahlâkın kıymetini ibadet derecesine yükselttiğini göstermektedir. *Hazreti Muhammed, peygamberliğinin bir bakıma ahlâki cihete hasredildiğini söyler. Çünkü o «yalnız güzel ahlâki tamamlamak için gönderildim» ve «islâmiyet güzel ahlâktır» (7), ve «şüphesiz ki kişi güzel ahlâkiyle geceleri namaz kılan ve susuzluğa zor dayanan oruçlu mertebesine yükselir» (8) buyurmuştur. Bu hadiste üzerinde durulacak husus ahlâkın derecesini ibadetin seviyesine yükseleten islâmî görüştür. İslâmiyetin teşvik ettiği her güzel ahlâk imandan bir parçadır. Onunla mütehallik olan, Allah'ın sevabını ve rızasını kazanır (9). İslâmiyetin reddettiği her kötü ahlâk insandan bir parça eksiltir ve o insan Allah'ın öfkesine ve azabına hak kazanır (10).*

İslâmiyet nazarında iyi ahlâk ve insanlarla güzel muamelede bulunmak, terkedilmesi mümkün olan bir Kemal değil, bilakis İslâmiyetin hayat ve ruhundan gelen bir üstünlüktür. Güzel ahlâk olmasaydı islâmiyet taş kesilir ve donup kalırdı, tâlimatları ruhsuz ve cansız olurdu. İslâm peygamberi ister Rabbi, ister insanlarla olan münasebetlerinde olsun, islâmiyetin vazifelerini yapmak hususunda canlı bir misaldir. Ashabı onun işlerini ve sözlerini ondan ölü olarak değil, canlı olarak telâkki ettiler de islâm ahlâkının sağlam örnekleri oldular (11).

İslâmiyet, cemiyetteki gelişmeleri ve bunların islâm topluluğunun ruhuna icra edeceği değişikliği ve ahlâkın düşeceği kötürüm cansızlık, zafiyet ve musibeti bilhassa peygamberin ve ashabının ölümünden sonra hesaba kattığından, müslümanlar içinde vazifesi ahlâk hayatını koruyacak, ister ibadet olsun ister giriş olsun, islâmî talimatların donmuş ve taş kesilmiş şekillere inkişaf etmemesi için o ahlâki ruh ve kuvvetle destekleyecek bir cemaatin bulunmasını teşvik etmiştir. *«İçinizden sizi hayra çağırın ve iyilikle iş yapın kötülüğü men eden bir cemiyet olsun» (12).* İslâmiyetin ilk zamanlarında bu cemaat zahitler tab'ası idi. İslâmın esaslarını hayatlarında ve işlerinde öyle tatbik etmişlerdir ki dindarlar arasında imân tarihinde en yüksek misâli vermişlerdir. Onların uzuvları, ve kalpleri birlikte ihlâs hususunda aynı derecedeydi. Bu tavırları, isterse Rableriyle alâkalı münasebetlerde olsun isterse bu hayatta insanlarla olan münasebetlerine raci olsun, arada bir fark yoktur.

Zahitler islâm topluluğundaki hareketlerine ehemmiyet vermiş ve kendilerinin islâm toplumuna karşı olan vazifelerini tahdid etmişlerdir. Onlar insanların yaşayışlarına iştirak eder, muayyen bir yaşayış tarzı ile onlardan ayrılmaz ve bir kenara çekilmezlerdi. O, islâm toplumunun kurulmasında onu kuvvetlendirmekte islâmın ruhuna ve ahlâkına iştirak etmesi, insanların sözünde ve fiilinde kendisine uymaları gereken bir önderdir, ve böylece islâm ahlâkını müslümanlar arasında yayar. Bu zahitler muayyen bir tabakaya mahsus değildirler. Zahit türlü ve çeşitli tabakalara mensup bütün müslümanlar arasından ortaya çıkar.

Müslümanların ekserisi bedenî amellerin ve dinî merasimin sahih olmasına dikkat etmişlerdir. Din âlimleri şeriatı tedvin ile meşgul olmuşlar ve çoğunluğun arzu ettiği ibadet ve muamelenin zahirî hükümlerine ehemmiyet vermişlerdi. Ruhî ve ahlâkî kısıma müslümanlar onları kendi hayatlarına tatbik ederler diye önem vermemişlerdi. Fakat zahirî merasim yanında ahlâkî cihete de önem veren bazı âlimler vardı. Bunlar

İslâm fikhinin ibadet ve ahlâka şâmil olduğunu kavramış kimselerdi (13). Böylece İslâm fikhî birbirinden farklı iki istikamette yürümüştür.

Zahirin fikhî uzuvların hareketlerine müteallik hükümleri bilmektir. Bu kısım fakihler ve müftüler ve devletin tayin ettiği kadılar meşgul olmuşlardır. Bir de «batın'ın» fikhî denilen kısım vardır ki İslâm şeriatının ruhî ve vicdanî cihetine ehemmiyet verir. Her ikisi ile meşgul olan taifeler birbirinden ayrı yolda hareket etmişlerdir. İkisinin yollarının ayrı oluşu İslâm ahlâkının tarihinde en kötü izleri bırakmıştır. İslâm şeriatına dair yazılan eserlerde ibadet ve muamelâtta şekilciliğe ehemmiyet verilmiştir. Bunları inceleyenler telif ve okuma metoduna göre hareket ederek şeriatın ruhî cihetinden ayrılmışlardır. Zamanla bu kitapları okuyan müslümanların ekserisine bu kitapların İslâm dininin icaplarını tamamiyle ihtiva ettiği fikri yerleşmiştir. İslâm eserlerinde bu istikametın izi görülecektir. Bu müslümanlar kitap şartlarının tahdid ettiği, ve şekillerini tasvir ettiği vazifeleri yaptıkları zaman, onları yapmağa sevkeden sebep ne olursa olsun dinî mesuliyetten kurtulduklarına inanmıştır. Bu merasimi ifa ettikten sonra İslâm ile hiç alakası olmayan gibi yalan söyler, hırsızlık yapar, aldatır, dinen yasak olan şeyleri irtikap ederek hareket eder. Bunları yaptıktan sonra kendisine göre orta, başkasına göre de en iyi müslümanlardan olduğuna inandığı vakidir. İslâmiyetin ahlâka verdiği ehemmiyeti kavrayanlar, bu istikametın tehlikesini sezmışler ve onu tenkit etmişlerdir.

Seğkin âlim zahitler; derslerinde ve vaiz meclislerinde İslâmiyetin ruhundan uzak kalan fikhî ve fetva kitaplarına yükleniyor ve onlara istikâmet vermeye çalışıyorlardı. Başlangıçta bu tenkit kabul ediliyor ve tenkitçiler hürmetle karşılanıyordu. Her iki grup kendi görüşüne göre hareket etti. İslâm toplumuna giren yeni unsurlarla, İslâm toplumunun tekâmül etmesi her iki istikametın birbirinden uzaklaşmasına ve aralarındaki mesafenin genişlemesine yol açmıştı. Fakihler şekliyata önem vermeğe devam ettiler. Anlayışları, hüküm çıkarmaları ve eserlerinde kullandıkları metodlarına yöneltilecek en küçük tenkidi bile kabul etmiyorlardı. Zahitler de eski gidışatlarından döndüler, insanlardan uzaklaşarak bir kenara çekilmeyi ve yaşayışlarında tam selbî bir tavır takınmayı esas prensip olarak tercih ettiler. Bu selbî yaşayışlarına aykırı olan hayatın bütün icaplarını hakir görerek küçümsediler. Böylece fikhî ile tasavvuf arasında gelenek halini alan meşhur mücadele başladı. İslâm ahlâkının esasları bu iki taifeden birinin ifratı diğerinin tefriti arasında ortaya çıkamadı.

İslâmiyetin İslâm ahlâkını üzerinde kurduğu temeller; İslâm akidesinde yüce Allahın sıfatlarıyla sıkışıkıya ilgilidir. Müslümanın inandığı bu ilâhî sıfatlar onun hayatında derin izler bırakırdı.

İslâm dinine göre Allahın ilk sıfatı müsavi surette bütün âlemlerin rabbi olmasıdır. Türlü renk ve çeşitli cinsiyetlerine rağmen bütün beşeriyet, derece ve mertebeleri ne olursa olsun, Allahın önünde eşittir. İslâmiyet, insana baktığı zaman ona verdiği ilk esaslı sıfat beşeriyet fertlerinden her birinin *sorumlu bir insan* olduğudur. Onun akli ve yarıdıştaki kaabiliyeti sorumluluk emanetinin kendisine yüklenmesini gerektirmiş, o da bu emaneti (14) yüklenmiştir. Bu hayatta bakî kaldıkça bu emaneti koruması ve onu kaybetmemesi ona farz olmuştur. İslâmiyete göre bu *sorumlu insan*'ın değeri bu emanete sadık kalarak, icaplarına riayet ettiği ve onları yerine getirdiği nisbette dir.

İslâm dinine göre, Allahın bu kâinat ve hayatta mevcut insanla mü-

nasebeti, ilim, tedbir, yaratmak ve rahmet etmek alâkasıdır (15). O, islâmîyetin islâm ahlâkının yegâne direği kabul ettiği ahiret hayatında *din gününün sahibi*'dir (16). Orada insanların ihtilâfa düştükleri şeylerde aralarında hükmeder (17). Allahın ilmi, insanın hareket ve sözlerinden *gizli olana* ve *açıkta olana* şamildir (18). O, bu ihatalı geniş ilmi ile insan nerede olursa olsun, onunla (19) beraberdir. Yaratığından gafil değildir (20). Onların işlediklerinden en küçük bir zerre bile ondan kaçmaz (21). Gizlilikleri meydana çıkaran bu ilme göre, Allah, insanı ve ondan başka bütün diğer varlıkları yaratır, merhamet (22) ve adalete (23) dayanan idaresi cereyan eder.

İslâm akidesine göre Allahın sıfatlarına bu şekilde bir bakış bizi aşağıdaki gerçeklere ulaştırır:

1 — *İnsanlar arasındaki eşitlik*: Bu, bütün insanları, birini diğerinden üstün olmadığı bir mertebeye koyan geniş bir uluhiyetin gerektirdiği sonuçtur. İnsanlar yalnız, islâmîyetin kendine yüklediği vazifeleri yaptıkları ve onlara önem verdikleri ölçüde birbirinden ayrılırlar.

2 — *İnsanın yaptıklarından hiç bir şey Allaha gizli değildir*: Bu, ilmi ilâhının şumul ve ihatasının gerektirdiği şeydir. İnsanın işlediklerinden gizlediği veya ilân ettiği her şey Allahın ilmine göre aynı açık ve seçikliktedir. Allah büyük küçük bütün gerçekleri açığa vuran bu ilim sebebi ile insanla birlik ve ona yakındır.

3 — *Kıyamet gününde insanlar arasında hak ile hükmetmek*: «Din gününün sahibi (24)» olan Allah Kıyamet gününde onların arasında hükmedecektir» (25) o günde bütün mahlûkata :Bugün herkes yaptığını alacaktır. «Bu gün zulum yoktur (26)» diyecektir.

Kıyamet gününde insanlar arasında hükmetmek, mümin insanın kalbine, adalet elinin yetişmeyip ve gizlediği sapık gidişinde, insanların gözlerinden gizli kalan hainliklerinde, münafıklık ve hakikatına aykırı bir şekilde görülmesinde bir fayda olmayacağı esasını yerleştirir. Allahın ilmi onun gizlediği ve aşikâr yaptığı şeyleri ihata eder.

Allah uyumaz, O insanların gözlerinin görmediğini görür. İlâhî adalet kıyamet gününde herkesi gözetlemektedir. O gün onların dilleri, elleri; ayakları kendilerine karşı yapmış oldukları şeyler hakkında şahitlik edecektir. O gün Allah onlara alacaklarını tamamiyle öder ve Allah'ın açık bir gerçek olduğunu öğrenirler» (27).

Bu ve buna benzer gerçeklerin gayesi, islâmîyetin ahlâk kaidelerini zayıflık ve ölümden koruması için onların etrafını tel örgüyle çevirmektir.

Ahlâk kaidelerinin, islâm toplumunda canlı ve gerçek birer vakıa olmaları için onlara inanmayı müslümanların kalblerine yerleştirmiştir ki, insanlar onlara inandıkları ve imanları da gerçekleştiği vakit, kalbleri, iç duyguları ve vicdanları, bu kaidelerin hayatiyetini, kuvvetini, tazeliğini muhafaza eder ve onları kurumaktan ve sakatlanmaktan korur.

İslâmîyetin, bu gerçekleri müslümanların kalblerine yerleştirmek için kullandığı metod, onları, her müslümanın her namazında okumasını farz kıldığı bir kaç kelimedede hülâsa etmiş olmasıdır.

Müslümanların rablerine yalvardıkları en kutlu anlarında, namazlarında okudukları dört cümle üzerinde dikkatle duralım.

İslâmîyet onlara ne okumalarını emretmiştir?

Allahu Ekber...

(Allah Yücedir)

Hamd âlemlerin rabbi olan Allah'a (28)

Rahman ve rahim, din gününün sahibi (29 Allahü Ekber!..

Milyonlarca müslüman, bu cümleyi kalbleriyle ruhlariyle yönelerek huşu içinde günde doksandört defa tekrarlamaktadırlar.

Evet! Allahu Ekber,

Ondan başka mal, mülk, zenginlik, hayat zevkleri ve rütbenin hepsi yok olup giden, devam etmiyen küçük geçici şeylerdir. Bunlar devamsız şeyler olduklarından, islâmiyetin görüşüne göre, bir insanın diğer insana üstün olmasını tâyin için ölçü olmağa lâik değildirler. Allah Büyüktür, ondan başka her şey küçük ve küçüklükte hepsi birbirine eşittir.

Milyonlarca müslüman bu cümle ile bu maddî âlemin varlık âlemine karşı yerini belirttikten sonra namazlarında okumağa devam ediyorlar ve günde onyedî defa: Övme, âlemlerin Rabbi esirgeyen, bağışlayan, din gününün sahibi Allaha'dır, diyor. Milyonların dilleri bu cümleleri söylüyor. Bunlar, müslümanların hayatlarında, temizliğin ve kutluluğun hüküm sürdüğü anlar olan namazlarında, kalbleriyle kalıplarıyla Yüce Alaha yönelerek okumaları için, islâmiyetin Allahın sıfatlarından seçtiği sıfatlardır ki müslümanları kulluk bakımından eşit bir derecede birleştirir. Orada zengin zenginliği ile fakire karşı, kuvvetli kuvveti ve rütbesi ile zayıfa karşı kendini üstün göremez. Hepsi «Esirgeyen bağışlayan, din gününün sahibi» adaletine nispetle birbirine eşit mesafede bulunur. Her şeyi kaplayan rahmeti (30) ve zulüm olmayacak din günündeki adaleti hepsine şamil olur. «Zerre miktarı iyilik yapan onu görecektir, zerre miktarı kötülük yapan, onu görecektir.» (31) Bu, İslâmiyetin yüksek idarelere inanmayı sağlamak için takip ettiği yoldu. Müslümanlar da onlara inandılar. Ama, imanlarının derecesi kuvvetli ve zayıf olma bakımından değişir. Bundan dolayı, islâmiyetin ahlâk kaidelerini koruma hususunda başvurduğu vesileler çeşitli olmuştur. İslâm şeriatının koyduğu kanun ve cezalar, ahlâkın varlığını ayakta tutabilme vasıtalarından biridir. Bunlar hayatlarında inhıraf edenleri doğru yola çeker götürür.

Maddî devletin cihazları hedefe ulaşmaktan aciz kaldığı zaman, insanın emredildiği Allahın sıfatlarına inanmasıyla yüksek ahlâkî kaideleri muhafazaya başlar ve onların hayata tatbikini temin eder.

İşte, bu vicdana bir sakatlık katılık ârız olduğu zaman, insanı, adalet gizli ahlâktan inhıraf eden kimseleri yakalamaktan aciz olmasından, ahiret gününe iman etme zarureti doğar. Çünkü o zaman her şeyi bilen Allah insanlar arasında hükmedecektir.

Hak din, olması itibariyle, İslâmiyette ahlâkın gayesi, insanlar arasında adalettir. Gizli ve aşikâr az ve çok olan zulmün kişide, malda ve namusta kalktığı dikkatli bir adaletle gerçekleşir. Bu adaletin başka bir gayesi daha vardır: Yüksek insanî ideleri araştırmaktır.

- (1) Tevbe: 38, Nisa: 104, 169, Muhammed: 32.
- (2) Ra'd 17, Şura 24, İsa 81.
- (3) Casiye 38, Zariyat 23, Yunus 53, 55, Nebe 99.
- (4) Müminun 63, Zuner 69, 75, Enbiya 112 Sad.
- (5) Kaf: 20.
- (6) Muvatta, Şevk ile beraber 4/256.
- (7) Muhtasar Kenzel Umumal 2/132 Müslim.
- (8) Muhatta şerh ile beraber 4/255 Muhtazar kenz.
- (9) Buharı el-edeb, el-müfreal 108-110-55-57 beden rivayet edilmiştir. El-ummal 2/131 müsnes'el İman Ahmed b. Han.
- (10) Nahl 19, Zümer 60, 72, Müminan 35, 75.
- (11) İbni Haldun Şira el Sail 15.
- (12) İmran 154.

(13) Bundan sonra islâm dinine dair yazılar.

(14) Ehzab 72, Ebus - Sual tefsirine bak 6/804/806.

(15) Burada Aristo felsefesinin Allaha ispat edilmesine çok gördüğü bu münasebete işaret etmeği faydalı görüyoruz.

Bu felsefeye göre Allah bu âlemin hareket ettirenidir. Fakat kendisi bu hareketten mahrum elleri bağlıdır. (B. Russel, History of western philosophy, P; 168. W. Duvant, story of philosophy, P. 57-58, Yusuf Kerem tarih el felsefe el-yunaniye 237, Macit Fahri, Aristotalisel muallim el evvel 101).

O bu felsefede kemal sıfatıyla muttasıf ise de bu kemal haddi zatında eksikliklidir. Çünkü onun kemali zata mânası onun düşüncesi kendi varlığını aşamaz. Her nekadarm mümkün değilse de faraza, kendinden başka bir şey düşünmüş olsa, kâmil olmayan bir şeyi düşünmüş olur ki bu onun kemalini eksiltir. (B. Russel, 168-169 Yusuf Kerem 237, Macit Fahri 100-101).

Bu felsefenin zorunlu neticesi şudur. Bu felsefeye göre Allah'ın bizim hakkımızda ve yaşadığımız bu âlem hakkında bir şey bilmemesi gerekir. (Aristo, Maba, a el tabi'a kitap 12, fasıl 9 sayfa 10740 satır. 20 VD) Varlıklar zatından başka bir şey bilmiyor ve konuşmuyorsa bu kâinatın yapıcı illeti olması imkânsızdır. (İslâm tabirine göre bu kâinatı yaratmak imkânsızdır.)

Çünkü yaratmak ve yapmak akıl sahibi varlıklardaki anlayış ve kavrayışla alakalıdır. (Macit Fahri, 101 W. Duvant 57) Aristonun felsefesi şöyle netice verir. Bu âlemde hiç bir şey bilmeyen Allah onun idaresiyle de ilgilenmez.

(16) Fatiha 3.

(17) Secde 25, Hac 17.

(18) Taha 110, Kasas 69, Bakara 220.

(19) Hadid 4, Mücadele 7, Zuhuruf 80, Kaf 16-18.

(20) Müminur 17, Hud 123, Neml 93.

(21) Yasin 6, Sebe 3.

(22) Bakara 29, Furkan 2, Lukman 10-11, Müminun 12.

(23) Yunus 2, 3 Ka, D 2.

(24) Mümin 63, Zümer 69, Müminur 17, Bakara 281.

(25) Fatiha 3.

(26) Yusuf 64-92, Mümin 110-119.

(27) Müminun 17.

(28) Nur 24-25

(29) Fatiha 1-3.

(30) Araf 155.

(31) Zilzal 7-8.

BİR AÇIKLAMA

Mecmuamızın 25. sayısında açmış olduğumuz yarışmaya, uzatmış olduğumuz gün sonuna kadar bir çok okuyucumuz katılmış ve gelen incelemeler tasnif edilerek daha önce ilân ettiğimiz jüri heyetine takdim edilmiştir. Ancak Haziran ayının imtihan ayı olması ve jüri heyeti üyelerimizin çoğunluğunun da İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünde öğretim üyesi bulunmaları sebebiyle henüz yarışma sonuçları alınamamıştır. İnşallah çok kısa bir zamanda neticeleri alarak muhterem musabıklara ve okuyucularımıza durumu ilân ederiz.

Hürmetlerimizle

İSLÂM MEDENİYETİ